

(Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ*, Μάρτιος 2000, σελ. 49-63)

Ήταν ρεαλιστικό το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή;

Ο Ρήγας Βελεστινλής¹ (1757-1798) είχε συλλάβει ένα συγκεκριμένο επαναστατικό σχέδιο για την επανάσταση των σκλαβωμένων Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών λαών από την Οθωμανική εξουσία και τυραννία. Κι' αυτό συμπεραίνεται από το δημοσιευμένο συγγραφικό του έργο: *Χάρτα της Ελλάδος*, εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, *Νέος Ανάχαρσις*, *Νέα Πολιτική Διοίκησις*, *Θούριος*². Επίσης, από τα έγγραφα τα σχετικά με την σύλληψη, ανάκριση, φυλάκιση και θανάτωσή του, που ήρθαν στο φως, μετά από ένα αιώνα και πλέον από το μαρτύριο του, από τους Αιμ Λεγράν³ και Κων. Αμαντό⁴. Από τη μελέτη όλων αυτών διαπιστώνεται ότι το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα ήταν με μέθοδο προετοιμασμένο, ρεαλιστικό και εφαρμόσιμο και με μια προοπτική για το τι θα γίνει μετά την επικράτηση, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται το κίνημά του ως "επανάσταση", σ' αντίθεση με τις μέχρι την εποχή του απόπειρες κατά της τυραννίας, που χαρακτηρίζονται ως "εξεγέρσεις".

Το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, γενικά, μπορεί να διακριθεί σε δύο ενότητες: Α) στην προετοιμασία της επαναστάσεως και Β) στην εφαρμογή και επικράτησή της.

Α'. Προετοιμασία της Επανάστασης

Ο Ρήγας, ως πραγματικός επαναστάτης, στόχευε πρώτα να ανυψώσει το ηθικό των σκλαβωμένων και δεύτερον να τους δημιουργήσει την επαναστατική διάθεση και πνοή, απαραίτητα στοιχεία για να προετοιμασθούν και να πάρουν τα όπλα για τον

¹ «Ρήγας Βελεστινλής» είναι το όνομά του, ενώ το «Φεραίος» ουδέποτε το χρησιμοποίησε, αλλά είναι εφεύρημα των μετέπειτα ιστορικών, όπως επίσης και το ανιστόρητο «Αντώνιος Κυριαζής» ως τάχα πραγματικού ονόματος του Ρήγα. Βλ. τη διεξοδική μελέτη Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα-Βελεστίνο 1997. Για τη ζωή και το έργο του Ρήγα βλ. τη συνιστώμενη επιλεκτική βιβλιογραφία: Λεάνδρου Βρανούση, *Ρήγας*, Βασιική Βιβλιοθήκη αρ. 10, Αθήνα [1954], Λ. Βρανούση, «Η σημαία, το εθνόσημο και η σφραγίδα της "Ελληνικής Δημοκρατίας" του Ρήγα», Αθήνα 1992. Ανάτυπο από τον 8ον τόμο του *Δελτίου Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας Ελλάδος*, σελ. 347-388, Απ. Δασκαλάκη, *Το πολίτευμα του Ρήγα*, Αθήνα 1976, Απ. Δασκαλάκη, *Επαναστατικά σχέδια και μαρτυρικών τέλος*, Αθήνα 1979, Σπ. Λάμπρου, *Αποκαλύψεις περί του μαρτυρίου του Ρήγα*, Αθήνα 1892, Νικ. Πανταζοπούλου, *Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1994, C. M. Woodhouse, *Ο πρωτομάρτυρας της Ελληνικής ανεξαρτησίας*, ελληνική μετάφραση Νίκ. Νικολούδη, Αθήνα 1997.

² Για τα έργα του Ρήγα βλ. Λ. Βρανούση, *Ρήγας*, Άπαντα Νεοελλήνων Κλασσικών, τόμ. Α'-Β', Αθήνα 1968, Γ. Λαΐου, «Οι Χάρτες του Ρήγα», *ΔΙΕΕΕ*, τόμ. 14, 1960, 231-312, Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα. Τα πρότυπα της και νέα στοιχεία», στην πρόσφατη αυθεντική επανέκδοση με τίτλο *Η Χάρτα του Ρήγα*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης- Φερών-Βελεστίου-Ρήγα, Αθήνα 1998.

³ Αιμ. Λεγράν-Σπ. Λάμπρου, *Ανέκδοτα έργα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτό μαρτυρησάντων*, Αθήνησιν 1891, φωτομηχανική επανέκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 1996.

⁴ Κων. Αμαντό, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική επανέκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 1997.

ξεσηκωμό. Για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού χρησιμοποίησε δύο βασικά στοιχεία της επικοινωνίας:

- α) την εικόνα, τα έντυπα βιβλία και
- β) τον ήχο, τη μουσική του *Θουρίου*

Αρχικά, καταπολεμάει τις δεισιδαιμονίες και προλήψεις, που περιέχουν τη μοιρολατρεία και απάθεια. Τυπώνει στα 1790 το βιβλίο του *Φυσικής απάνθισμα* με σκοπό, όπως σημειώνει στον πρόλογό του, να βοηθήσει το «*πεπτωκός Ελληνικών Γένος*», να αποκτήσει «*μία παραμικράν ιδέαν της ακαταλήπτου φυσικής*». Μάλιστα, η έρευνα μας έχει δείξει ότι ο Ρήγας μελετούσε την Γαλλική *Εγκυκλοπαιδεία* των Ντιντερώ και Ντ' Αλαμπέρ, που κυκλοφόρησε το δεύτερο μισό του 18ου αι., από την οποία μεταφράζει λήμματα, τα οποία μεταφέρει στον ελληνικό χώρο μέσα από τις σελίδες του *Φυσικής απάνθισμα*⁵.

Ενδιαφέρον έχει να τονισθεί ότι κι' αυτό ακόμη το ηθογραφικό βιβλίο με ερωτικά διηγήματα, το *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, περιέχει στοιχεία, τα οποία δείχνουν την πρωτοπόρα σκέψη και δημοκρατική νοοτροπία του Ρήγα. Καταφέρεται εναντίον των τίτλων ευγενείας. Δεν δέχεται τους κληρονομικούς τίτλους, τους τίτλους ευγενείας. Διακηρύσσει πως όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, οι οποίοι θα διακριθούν, όμως, με τη γνώση, τις ικανότητές και την εργατικότητα τους. Χαρακτηριστικά διακηρύσσει ότι «*Η αληθινή ευγένεια είναι φυτεμένη εις το υποκείμενον του ανθρώπου και όχι εις τούς ματαίους τίτλους των προπατόρων (καθώς μεγαλαυχούν μερικοί και υπεραίρονται, ωσάν να εκατέβηκαν από τα σύννεφα με το ζεμίλι και αν τους παρατηρήση κανείς τους ευρίσκει ή τρελλούς ή μωρούς)*»⁶. Ας προσθέσουμε ακόμη ότι ενώ στο κείμενο ο Γάλλος συγγραφέας του *Σχολείον ντελικάτων εραστών* Retif de la Bretonne (1734-1806) «*δίδει τα πρωτεία της ωραιότητας*» στην Παρισιάνα «*από όλες της οικουμένης*», ο Ρήγας παρατηρεί σε υποσημείωση ότι «*Εις τούτο ως φιλόπατρις με φαίνεται πώς έχει λάθος ο συγγραφεύς, είναι παντού καλούτσικες, έχομεν και ημείς τες ειδικές μας. Η ωραιότης των Ελληνίδων έγινε παροιμία εις τους Ευρωπαίους θέλοντες να εκφράσουν ένα ωραίον πλάσμα λέγουν "Voila une beaute Grecque, να μία Ελληνική ωραιότης"*»⁷.

Ακόμη, στα *Ολύμπια* του Μεταστάσιο, που εκδίδει στα 1797, μνημονεύει τα αγωνίσματα των Ολυμπιακών αγώνων της αρχαιότητας και παρατηρεί ότι και στις μέρες του πολλά αγωνίσματα διατηρούνται στην Θεσσαλία και σ' όλη την Ελλάδα, θέλοντας έτσι να υπενθυμίσει την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων. Επί πλέον όμως, ο Ρήγας βρίσκει την ευκαιρία να τονίσει με τα πιο έντονα τυπογραφικά στοιχεία την λέξη «*Ελευθερία*» δίδοντας επαναστατικό νόημα στη λέξη, άσχετα με το νόημα της λέξεως του γαλλικού πρωτοτύπου, και μάλιστα να θέσει την λέξη αυτή σε ιδιαίτερη σειρά, μόνη της, για να έχει μεγαλύτερη απήχηση στον αναγνώστη. Και στη *Βοσκοπούλα των Άλπεων* του Μαρμοντέλ με έντονα τυπογραφικά στοιχεία σημειώνει στην αρχή του βιβλίου την χαρακτηριστική φράση «*ο ιερός της πατρίδος έρωσ εμπωλεύει εις την καρδίαν και η καρδιά δεν γηράσκει ποτέ*».

Εποπτικό υλικό

⁵ Βλ. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, «Η Γαλλική *"Encyclopedie"* ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα *"Φυσικής απάνθισμα"*», περιοδ. *Ο Εραμιστής*, τόμ. 21, 1997, σελ. 95-128. Μάλιστα, διαπιστώνεται ότι ο Ρήγας μεταφέρει την επιστημονική γνώση της κυκλοφορίας του αίματος, για πρώτη φορά σε έντυπο ελληνικό βιβλίο και εισάγει νέους όρους στην ελληνική γλώσσα.

⁶ Ρήγα Βελεστινλή, *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, Βιέννη 1790, επανέκδοση Αθήνα 1971, επιμ., Παν. Πίστα, σελ. 186.

⁷ *Ο.π.*, σελ. 122.

Ο Ρήγας για το επαναστατικό του σχέδιο χρησιμοποιεί κατάλληλο εποπτικό υλικό, με σκοπό να επηρεάσει, να μετατρέψει τη συμπεριφορά των σκλαβωμένων, να τους ανυψώσει το ηθικό. Έδινε σημασία στη δύναμη της εικόνας και τα μηνύματα που μπορεί να περάσει στους σκλαβωμένους, χωρίς πολλά λόγια. Στη συλλογιστική αυτή εντάσσεται και η έκδοση της εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όπου μεταξύ των άλλων τονίζει την ανδρεία του⁸. Ο Ρήγας παραθέτει τις μορφές των τεσσάρων στρατηγών του, τον Πτολεμαίο, Σέλευκο, Αντίγονο, Κάσσανδρο, καθώς και παραστάσεις όπως την θριαμβευτική είσοδο του Μ. Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα, τη νίκη στο Γρανικό ποταμό, τη οικογένεια του Δαρείου να προσκυνά στα πόδια του Αλεξάνδρου. Σχετικά με την έκδοση της εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στα έγγραφα Λεγράν⁹ σημειώνεται ότι «ομολογεί ο Ρήγας ότι επί τω σκοπώ της αναμορφώσεως του έθνους του» χάραξε και τύπωσε την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου με «παρατηρήσεις περί των πράξεων του ήρωος τούτου γαλλιστί και ελληνιστί». Ακόμη, ότι ο Ρήγας είχε ανακοινώσει εις τον σύντροφό του ιατρό Δημήτριο Νικολίδη την επαναστατική πρόθεσιν «ην είχεν δημοσιεύων τους χάρτας αυτού την μετάφρασιν του τετάρτου μέρους του Αναχάρσιδος και τας εικόνας Αλεξάνδρου του Μεγάλου».

Ας σημειωθεί ότι σε μια εποχή όπου ο Ναπολέων Βοναπάρτης εκθειαζόταν ως ελευθερωτής των λαών και τα στρατεύματά του βρισκόταν δίπλα στην ηπειρωτική Ελλάδα, στα Ιόνια νησιά, και αρκετοί¹⁰ του έπλεκαν ύμνους, ο Ρήγας Βελεστινλής, όπως μπορεί κανείς να δει στο έργο του, δεν τον υμνεί, δεν γράφει ούτε ένα στίχο. Απεναντίας, εκείνη την εποχή τυπώνει την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου για να την μοιράσει στους σκλαβωμένους, προσφέροντας τους, έτσι, ένα συγκεκριμένο πρότυπο. Ωστόσο, η ενέργεια αυτή του Ρήγα δείχνει ακόμη και το πόσο είχε μελετήσει και διδαχθεί από τα γεγονότα της ιστορίας.

Επίσης, με την έκδοση του τετάρτου τόμου του βιβλίου *Νέος Ανάχαρσις*¹¹ και τις πολλές υποσημειώσεις και παρατηρήσεις, θέλει να δείξει την αρχαία δόξα και κληρονομιά. Καταφέρεται εναντίον του γερμανού καθολικού φιλοσόφου Cornelis de Pauw¹² για τις ανιστόρητες απόψεις, που λίγα χρόνια πρωτότερα είχε δημοσιεύσει, πως τάχα οι σύγχρονοι Έλληνες της εποχής του Ρήγα δεν ήταν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να συνδέσει τον αρχαίο με τον σύγχρονο Ελληνισμό, τονίζοντας την διαχρονικότητα του.

Με τη *Χάρτα* του¹³, εκτός των άλλων, προσπαθεί να ενισχύσει πάλι τους σκλαβωμένους τονίζοντας τα ιστορικά σημαντικά πρόσωπα της αρχαιότητας, που τα καταχωρίζει αλφαβητικώς, αρχίζοντας μάλιστα από τον Άδμητο των αρχαίων Φερών, της γενέτειράς του, του Βελεστίνου. Παραθέτει τα ονόματα των αυτοκρατόρων του γεωγραφικού χώρου των Βαλκανίων, της Κωνσταντινουπόλεως. Σκορπά στη *Χάρτα*

⁸ Την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου ανατύπωσε θαυμάσια το 1998, η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος σε φυσικό μέγεθος.

⁹ Αιμ. Λεγράν, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό., π., σελ. 63 και 81.

¹⁰ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο Χριστ. Περραιβός συνέθεσε και εξέδωσε στην Κέρκυρα το 1798 με τίτλο *Ύμνος εγκωμιαστικός παρ' όλης της Γραικίας προς τον αρχιστράτηγον Μποναπάρτε*, φωτομηχανική ανατύπωση από το Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1998. Επίσης, ύμνο στου Γάλλους συνέθεσε ο Αδαμ. Κοραΐς, *Άσμα πολεμιστήριον των εν Αιγύπτω περί ελευθερίας μαχομένων Γραικών*, 1800, φωτοανατύπωση από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ, Αθήνα 1983.

¹¹ Ο τίτλος είναι *Νέος Ανάχαρσις, τόμος τέταρτος, μεταφρασθείς, τα μεν 32, 33 και 34 κεφάλαια παρά του Γεωργίου Βεντότη Ζακυνθίου, τα δε 35,36,37,38 και 39 παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, διορθωθείς και εκδοθείς παρά του αυτού, Εν Βιέννη 1797*. Το σχόλιο του Ρήγα για τον Pauw σε υποσημείωση των σελ. 149-151.

¹² Cornelis de Pauw (1739-1799), *Recherches philosophiques sur les Grecs*, Βερολίνο 1788.

¹³ Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «*Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα...*», ό., π.

του νομίσματα των αρχαίων ελληνικών πόλεων, δείχνοντας έτσι έμμεσα τη λαμπρότητα, την οικονομική και πολιτική δύναμη των ελληνικών πόλεων. Αλλά και με την έκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*, της *Επαναστατικής Προκηρύξεως*, των *Δικαίων του ανθρώπου*, του Συντάγματος¹⁴ ενισχύει το ηθικό των σκλαβωμένων με το να διακηρύσσει ότι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου, τον σεβασμό της γλώσσας και της θρησκευτικής πίστης κάθε λαού, που περιλαμβάνεται στον Βαλκανικό χώρο.

Θούριος

Ο Ρήγας Βελεστινλής, όμως, με τον *Θούριό* του αποδεικνύεται ότι είναι απaráμιλλος στην προετοιμασία της επαναστάσεώς του. Κατορθώνει στους σκλαβωμένους να εμφυσήσει την επαναστατική ψυχική διάθεση και πνοή, ώστε να πάρουν την απόφαση να λάβουν τα όπλα για τον ξεσηκωμό. Η λέξη "θούριος" σημαίνει ορμητικός, πολεμικός μαινόμενος, την οποία ο Ρήγας δανείζεται από τους αρχαίους συγγραφείς¹⁵, διότι δεν ήταν σε χρήση στην εποχή του και έκτοτε εισάγεται στο νεοελληνικό λεξιλόγιο, που μάλιστα γίνεται συνώνυμος με την επανάσταση. Ο *Θούριος* είναι με απλά λόγια γραμμένος, για να είναι κατανοητός στο λαό και δε χρειάζεται υποσημειώσεις και επεξηγήσεις, όπως άλλες αξιόλογες ποιητικές δημιουργίες της προεπαναστατικής εποχής. Με χαρακτηριστικές εικόνες διεκτραγωδεί την κατάσταση της σκλαβιάς και ωθεί τους σκλαβωμένους στον τιτάριο του πολέμου αγώνα. Μάλιστα, ο Ρήγας συνδύασε τον επαναστατικό του παιάνα, τον *Θούριο*, με χορό. Τραγούδι και χορός μαζί, για να ωθήσει τους ανθρώπους στην επανάσταση. Ο ίδιος ο Ρήγας άλλωστε, στις συγκεντρώσεις των Ελλήνων στα σπίτια της Βιέννης με την φλογέρα του τραγουδούσε τον *Θούριο* και χόρευε γύρω από το τραπέζι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν τα ανακριτικά έγγραφα¹⁶.

Ο *Θούριος* κυκλοφόρησε κυρίως σε χειρόγραφο μορφή, γιατί λίγα αντίτυπα ξέφυγαν από την Αυστριακή Αστυνομία. Όμως, η εξάπλωση και διάδοσή του αποτελεί ίσως μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία των λαών. Χαρακτηριστικές, πλέον, είναι οι περιπτώσεις, που έχουν καταγραφεί στην βιβλιογραφία, για την αλλαγή της ψυχικής διάθεσης των σκλαβωμένων για πόλεμο μετά το άκουσμα του *Θουρίου*, όπως για παράδειγμα εκείνης που μνημονεύει ο Φωριέλ και των στρατιωτών του Ανθίμου Γαζή κατά την επιχείρηση εναντίον των Τούρκων της γενέτειρας του Ρήγα, του Βελεστίνου¹⁷.

Ο Ρήγας με το έργο του αναδεικνύεται άνθρωπος της αποτελεσματικότητας. Συγκεκριμένα, για να μαθαίνεται ο *Θούριος* εύκολα και γρήγορα να διαδοθεί, ο Ρήγας δεν καταγράφει τη μουσική σημειολογία, τις νότες. Σημειώνει μονάχα ότι θα τραγουδιέται στον σκοπό ενός πολύ γνωστού και πλατιά διαδεδομένου τραγουδιού της εποχής του, το *Μια προσταγή μεγάλη*, που αναφέρεται στα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη (1752-1805), που οι αγώνες του είχαν αναπτερώσει τις ελπίδες

¹⁴ Βλ. την πρόσφατη έκδοση στα Βουλγαρικά των *Επαναστατικών έργων* του Ρήγα (*Επαναστατική Προκήρυξη, Δίκαια του Ανθρώπου, Σύνταγμα, Θούριος*) σε μετάφραση της Νάντιας Ντάνοβας και του Βασίλ Στανίλοφ, έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα και "Ιβάν Βάζοφ", Σόφια 1998.

¹⁵ Βλ. ενδεικτικά: Αισχύλου, *Επτά επί Θήβας* 42, *Πέρσαι* 73, *Αγαμέμνων* 112, *Ευμενίδες* 627, Σοφοκλέους, *Αίας* 212,612, Αριστοφάνους, *Ιππής* 757, *Βάτραχοι* 1289.

¹⁶ «Κατά τον Σεπτέμβριον του έτους τούτου (1797) ο Ρήγας Βελεστινλής έψαλεν εν τη οικία του Αργέντη, παρισταμένου τούτου και του Έλληνος Θεοχάρη, ύμνον ελευθερίας...και δή χορεύον περι την τράπεζαν», Αιμ Λεγράν, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή ...*, ό.π., σελ. 19.

¹⁷ Ενδεικτικά βλ. C. Fauriel, *Chants Populaires de la Grèce moderne*, τόμ 2, Παρίσι 1825, σελ. 15-19 και Γάννη Κορδάτου, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, Αθήνα 1960, σελ. 657.

των Ελλήνων για την πολυπόθητη λευτεριά. Ο *Θούριος* έχει βρεθεί σε πέντε παραδοσιακές μουσικές παραλλαγές, σε πρόσφατη έρευνα, στοιχείο που δείχνει ότι διαδόθηκε πλατιά σε διάφορα μέρη και ότι προσαρμοζόταν κάθε φορά στα μουσικά ιδιώματα της εκάστοτε περιοχής¹⁸.

Ο Ρήγας ήταν ακόμη και πολύ μεθοδικός στην προετοιμασία της επαναστάσεώς του. Προσπαθεί να ενώσει όλους τους σκλαβωμένους λαούς που βρίσκονταν κάτω από την Οθωμανική τυραννία στον αγώνα της επαναστάσεώς του. Η δύναμη εν τη ενώσει. Γι' αυτό απευθύνει προσκλητήριο σε όλους τους λαούς του Βαλκανικού χώρου και αναφωνεί:

*«Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
αράπηδες και άσπροι, με μια κοινή ορμή,
για την Ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαθί,
πως είμασθ' αντρειωμένοι, παντού να ζακουσθή»,
(Θούριος, στίχ. 45-48).*

Επίσης, τονίζει την συνεργασία και αλληλεγγύη των λαών, που βρίσκονται στη σκλαβιά, για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και να μην αδιαφορούν στα προβλήματα του κάθε μέλους. Ο καθένας είναι μέρος του γενικού συνόλου. Μάλιστα, ο Ρήγας ως «όλον» θεωρεί το σύνολο των λαών, οι οποίοι βρίσκονται στον Βαλκανικό χώρο, που θαυμάσια περιγράφει στη *Χάρτα* του και που πρέπει να συνεργάζονται για το γενικό καλό. Χαρακτηριστικά τονίζει στα *Δίκαια του Ανθρώπου*, άρθρο 34, πως «...δεν ημπορεί ποτέ κανείς να ειπή, ότι η τάδε χώρα πολεμείται, δεν με μέλει, διατί εγώ ησυχάζω εις την ιδικήν μου. Αλλ' εγώ πολεμούμαι, όταν η τάδε χώρα πάσχη, ως μέρος του όλου οπού είμαι». Και ο Ρήγας φέρνει παραδείγματα αυτής της σημαντικής προτάσεως του, για να γίνει κατανοητή από τους σκλαβωμένους, δείχνοντας έτσι το πόσο μεθοδικός ήταν στον σχεδιασμό του επαναστατικού του έργου. Συγκεκριμένα γράφει πως «*Ο Βούλγαρος πρέπει να κινήται, όταν πάσχη ο Έλλην. Και τούτος πάλιν δι' εκείνον. Και αμφοτέροι δια τον Αλβανόν και Βλάχον*».

Επίσης, ο Ρήγας στο επαναστατικό του έργο χρησιμοποίησε και τον ψυχολογικό παράγοντα για να πετύχει τους σκοπούς του. Έπρεπε να καταρρίψει, ως μύθο, την διάχυτο πεποίθηση ότι τα οθωμανικά στρατεύματα ήταν ανίκητα, γι' αυτό και φέρνει το συγκεκριμένο παράδειγμα των *Έγκιρζιανλήδων*¹⁹, που επαναστάτησαν στην περιοχή της Θράκης. Βροντοφωνεί στον *Θούριό* του πώς ο σουλτάνος δεν είναι τόσο δυνατός, όσο οι σκλαβωμένοι νομίζουν:

*«Ποτέ μην στοχασθήτε πως είναι δυνατός
καρδιοχτυπά και τρέμει σαν λαγός κι αυτός.
Τριακόσιοι Έγκιρζιανλήδες τον έκαμαν να διή
πως δεν μπορεί με τόπια, μπροστά τους να εβγή»,
(Θούριος, στίχ. 111-114).*

Ήταν ο Ρήγας ενάντιος στην Εκκλησία και τους προύχοντες;

¹⁸ Βλ. την πρόσφατη έκδοση με τις πέντε παραδοσιακές μουσικές παραλλαγές του *Θουρίου* σε ψηφιακό δίσκο της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997, όπου καταχωρίζεται και η σχετική μελέτη «*Η μουσική του Θουρίου και τα άσματα της εκδόσεως*» του καθηγητού της βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής π. Χρήστου Κυριακοπούλου, σελ. 11-21.

¹⁹ Ο Ρήγας τους μνημονεύει, ακόμη και στη *Χάρτα* του, φύλλο 8, ανατολικά του Στρυμώνα ποταμού, στα βουνά του Παγγαίου, όπου γράφει, σχετικά «*Εδώ εμφολεύουν οι Έγκιρτζαλήδες*».

Σχετικά, τώρα, με την διατυπωθείσα ένσταση, πως τάχα το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα ήταν από την αρχή καταδικασμένο σε αποτυχία, γιατί ήταν ενάντιος στην Ορθόδοξη Εκκλησία και στους προύχοντες, θα παρατηρήσουμε τα παρακάτω: στα κείμενά του ο Ρήγας δεν διατυπώνει μια παρόμοια θέση. Αντίθετα, όπως δείχνει η μέχρι τώρα έρευνά μας, ο Ρήγας ήταν ορθόδοξος χριστιανός²⁰ και στα κείμενά του και στα έγγραφα δεν απαντάται τέτοια αντίθεση. Επί πλέον, όπως λέχθηκε παραπάνω, ακολουθούσε μια ενωτική τακτική για την επανάσταση. Ήθελε όλες οι δυνάμεις των λαών να συνεργασθούν για τον επιδιωκόμενο σκοπό, την επανάσταση και ελευθερία. Το πιο πιθανό είναι πως σχηματίστηκε αυτή η ένσταση, ίσως γιατί απέδιδαν στον Ρήγα τις αντιλήψεις κατά του ιερατείου, τις οποίες διατυπώνει ο Ανώνυμος ο Έλληνας στην *Ελληνική Νομαρχία*²¹ του, που είναι μάλιστα αφιερωμένη στον Ρήγα.

Όσον αφορά τώρα πως τάχα ο Ρήγας ήταν εναντίον των προυχόντων, και άρα καταδικασμένο το επαναστατικό κίνημά του, μια και δεν θα είχε την υποστήριξή τους και την οικονομική στήριξή τους, όπως διαπιστώνεται από τα έργα του, ο Ρήγας απεναντίας θα είχε λάβει υπ' όψιν του την σημασία της συμμετοχής των προυχόντων. Συγκεκριμένα, στην *Επαναστατική του Προκήρυξη*²² με νόημα τονίζει, πως πρέπει ο καθένας να είναι εξασφαλισμένος για την περιουσία του και για τον ακεραιότητα του εαυτού του. Χαρακτηριστικά παρατηρεί ότι «...κανένας, οποιασδήποτε τάξεως και θρησκείας, δεν είναι σίγουρος μήτε δια την ζωήν του, μήτε δια την τιμήν του, μήτε δια τα υποστατικά του. Ο πλέον ήσυχος, ο πλέον αθώς. Ο πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει κάθε στιγμήν να γίνη ελεεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας, ή των αγρίων τοποτηρητών και αναζίων μεγιστάνων του Τυράννου». Επίσης, στον *Θούριο* του, διεκτραγωδεί την κατάσταση της αβεβαιότητας για την ζωή και την περιουσία των χριστιανών και των μωαμεθανών:

*«Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
σκοτώθηκαν, κι' αγάδες, με άδικον σπαθί,
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμμιά 'φορμή»,*

(Θούριος, στίχ. 17-20).

Κι' αυτήν την ασφάλεια και εμπιστοσύνη, ο Ρήγας τονίζε πως θα τους την εξασφάλιζε μόνο η δημοκρατική του πολιτεία, που θα προέκυπτε μετά την επανάστασή του.

Πώς είδαν οι Αυστριακοί το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα

Ενδιαφέρον έχει να εξετάσει κανείς το πώς είδαν οι Αυστριακοί το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, μετά τη σύλληψη, που πετύχανε ύστερα από προδοσία, από έναν Έλληνα τυχάρπαστο έμπορο. Αποκαλυπτικά είναι τα όσα γράφει ο υπουργός Αστυνομίας της Αυστρίας Πέργκεν σε έγγραφό του στον αυτοκράτορά του Φραγκίσκο, στις 27 Απριλίου 1798: «Ως προπαρασκευαστικόν μέσον προς τον σκοπόν τούτον (την επανάσταση) συνέταξε και διέδωκεν ο Ρήγας σφόδρα επαναστατικόν τραγούδι, τον Θούριον Ύμνον, ητοίμασε χάρτας της Ελλάδος και των γειτονικών

²⁰ Σχετικά με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του Ρήγα βλ. Ι. Μπολανάκη, «Η θρησκευτικότητα του Ρήγα Βελεστινλή», *Υπέρεια*, τόμ. 2, *Πρακτικά Β' Συνεδρίου "Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας"*, Αθήνα 1994, σελ. 635-642 και Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ο επαναστάτης Ρήγας και η Ορθόδοξη πίστη», περιοδ. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 36, Λάρισα 1999, σελ. 313-320.

²¹ Βλ. Ανώνυμου του Έλληνα, *Ελληνική Νομαρχία, ήτοι λόγος περί ελευθερίας*, Εν Ιταλία 1806, «Βιβλίο τέταρτο. Οι συνεργοί της τυραννίας», *"Κάλβος"*, Αθήνα 1968, σελ. 98 κ. εξ.

²² Ρήγα Βελεστινλή, *Επαναστατικά*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, με την προσθήκη ευρετηρίου, Αθήνα 1994, σελ. 16.

χωρών, εκ των οποίων είς απετελείτο από 12 φύλλα, ετύπωσεν δε μέγα αριθμόν αντιτύπων, μετέφρασεν ελληνιστί το τέταρτον μέρος του βιβλίου Ανάχασις με πολιτικές σημειώσεις και τον Ηθικόν Τρίπουν. Εξέδωκεν εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου με παρατηρήσεις περί της ανδρείας του. Επώλησεν εξ όλων των ανωτέρω μέρος εις πολλούς Έλληνας ενταύθα, τα πολλά όμως έστειλεν εις Μολδαβίαν, την Βλαχίαν και την Ελλάδα με την πρόθεσιν να κάμη εις τους Έλληνας αισθητήν την αντίθεσιν μεταξύ της παλαιάς και της σημερινής των καταστάσεως».

Β'. Σχέδιο για εφαρμογή και επικράτηση της Επανάστασης

Η δεύτερη ενότητα του επαναστατικού σχεδίου του Ρήγα περιλάμβανε την εφαρμογή της επανάστασεώς του, με σκοπό την απελευθέρωση των σκλαβωμένων από την τυραννία και τη δημιουργία, μετά την επικράτησή της, μιας νέας καταστάσεως, της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*, όπου θα υπήρχε ελευθερία, ισονομία, δημοκρατία, ανεξιθρησκεία, σεβασμός των *Δικαίων του Ανθρώπου*.

Για την εφαρμογή του επαναστατικού του σχεδίου, ο Ρήγας σκέφτεται πως απαραίτητο στοιχείο για την επιτυχία είναι η στρατιωτική εκπαίδευση²³ των υποδούλων, που θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με τις ισχύουσες σύγχρονες απόψεις της πολεμικής τέχνης. Γνώριζε καλά ο Ρήγας ότι οι επαναστατημένοι λαοί δεν θα μπορούσαν να αντιπαραταχθούν στο στρατό του σουλτάνου, αν δεν ήταν εξασκημένοι στην σύγχρονη πολεμική τέχνη. Έτσι, μέσα στην σημαντική χρονιά του 1797, ο Ρήγας μεταφράζει ένα εγχειρίδιο πολεμικής τέχνης του Αυστριακού στρατάρχη von Khevenhüller (1683-1744) και το τυπώνει με τον τίτλο *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*²⁴, με σκοπό να χρησιμοποιηθεί για την στρατιωτική εκπαίδευση των Ελλήνων, που στην πλειονότητά τους ήταν άπειροι στον πόλεμο. Δυστυχώς, δεν έχει βρεθεί μέχρι τώρα αντίτυπο αυτής της μετάφρασης και έκδοσης γιατί κατασχέθηκαν από την Αυστριακή Αστυνομία. Και όσα ξέρουμε για το *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*, τα γνωρίζουμε από τα ανακριτικά έγγραφα των Λεγράν και Αμάντου.

Για το πόσο σημαντική ήταν αυτή η ενέργεια του Ρήγα, να μεταφράσει δηλαδή και να τυπώσει το βιβλίο με την σύγχρονη πολεμική τέχνη, δείχνεται από το τι διατυπώνει ο Ανώνυμος ο Έλληνας στην *Ελληνική Νομαρχία*²⁵ του, στα 1806, μόλις οκτώ χρόνια μετά το μαρτύριο του Ρήγα. Χαρακτηριστικά γράφει ότι «*Των αρμάτων η επιστήμη είναι διεξοδικωτάτη και χρειάζεται έν πόνημα όχι μικρόν περί αυτής, δια το οποίον οι νυν Έλληνες μεγάλην χρειάν έχουσι καί άμποτες κανέναν φιλογενής να το κατορθώση, δια να μάθωσιν όλοι, πόσον η τέχνη του πολέμου είναι μεγάλη*». Κι' ο Ρήγας είχε την προνοητικότητα να το εκδώσει, ήδη, στα 1797, γιατί ως πραγματικός

²³ Ας σημειωθεί, εδώ, με την ευκαιρία, ότι ο Ρήγας καθιερώνει στο Σύνταγμά του, στο άρθρο 109, την στρατιωτική εκπαίδευση και των γυναικών: «Όλοι οι Έλληνες είναι στρατιώται. Όλοι πρέπει να γυμνάζονται εις τα άρματα και να ρίχνουν εις το σημάδι. Όλοι πρέπει να μανθάνουν την τακτική. Ως και αι Ελληνίδες βαστούν μισράκια (τόξα) εις το χέρι, αν δεν είναι επιτήδεια εις το τουφέκι». Μάλιστα, είναι ιδέα, προσθήκη του Ρήγα, διότι το Γαλλικό Σύνταγμα, το οποίο είχε ως πρότυπο, δεν περιέχει τέτοια διάταξη.

²⁴ Το βιβλίο αυτό του Ρήγα δεν κυκλοφόρησε διότι κατασχέθηκε από την Αυστριακή Αστυνομία. Ό,τι γνωρίζουμε είναι γνωστό από τα ανακριτικά έγγραφα των Λεγράν, ό. π. σελ. 67, όπου αναγράφεται ότι το «*περί στρατιωτικών κανόνων πραγματευόμενον έργον το επιγραφόμενον "ο στρατάρχη Κεβενχύλλερ"*» είχε και κείμενο καθώς και άσματα. Επίσης, τα έγγραφα του Αμάντου, ό. π., σελ. 165 και 185, όπου αποκαλείται «*Εγκόλπιον*» το οποίο περιείχε «*τους πολεμικούς κανονισμούς*».

²⁵ Βλ. Ανώνυμος του Έλληνας, *Ελληνική Νομαρχία, ήτοι λόγος περί ελευθερίας*, Εν Ιταλία 1806, εκδ. "Κάλβου", Αθήνα 1968, σελ. 34. Μάλιστα, ο συγγραφέας αφιερώνει την έκδοση «*εις τον τύμβον του Μεγάλου και Αειμνήτου Έλληνος Ρήγα, του υπέρ της σωτηρίας της Ελλάδος εσφαγιασθέντος*».

επαναστάτης και ηγέτης, γνώριζε ακριβέστατα την αναγκαιότητά του. Γι' αυτό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του αναφέρεται πως ήταν και στρατιωτικός νους.

Σχετικά τώρα με το στρατιωτικό μέρος του επαναστατικού του σχεδίου, διαπιστώνεται από τα ανακριτικά έγγραφα Λεγράν και Αμάντου²⁶ ότι ο Ρήγας Βελεστινλής σχεδίαζε την έναρξη της επανάστασης του από τις περιοχές της Μάνης όπου βρίσκονταν οι εμπειροπόλεμοι Μανιάτες. Μετά θα προχωρούσε να ελευθερώσει την υπόλοιπο Πελοπόννησο και με την παράλληλη στρατιωτική εκπαίδευση των υποδούλων θα βάδιζε προς την Ήπειρο, όπου ανθούσε το άλλο μέρος του εμπειροπόλεμου ελληνικού πληθυσμού, οι Σουλιώτες²⁷. Από εκεί θα προχωρούσε, σε σε τόξο, να επαναστατήσει και να ελευθερώσει την υπόλοιπο Ελλάδα και τις άλλες Βαλκανικές περιοχές της Αλβανίας, Σερβίας, Βουλγαρίας, Βλαχίας.

Ο Ρήγας στήριζε την επανάστασή του στις ντόπιες, γηγενείς δυνάμεις των σκλαβωμένων κι όχι στη βοήθεια των μεγάλων της εποχής του, κάτι που έχει τεκμηριώσει θαυμάσια στις μελέτες του ο καθηγητής Νικόλαος Πανταζόπουλος²⁸. Ο Ρήγας γνώριζε ότι οι ξένες δυνάμεις ενδιαφέρονται για τα συμφέροντά τους κι όχι για τα συμφέροντα των σκλαβωμένων. Νωπές θα ήταν στον Ρήγα οι εμπειρίες από τα Ορλωφικά και ακόμη πιο νωπές οι συνθήκες του Σιστόβ²⁹, του 1791 μεταξύ του Σουλτάνου και της Αυστρίας και του Ιασιού, 1792, μεταξύ του Σουλτάνου και της Ρωσίας.

Όσον αφορά, τώρα, για το ερώτημα αν το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα ήταν εφαρμόσιμο με την έναρξη της επανάστασης του, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι θα πετύχαινε και τούτο διότι διαπιστώνουμε ότι η μετά από λίγα χρόνια εξέγερση του 1821, άρχισε από την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και σιγά-σιγά επεκτάθηκε βορειότερα και τελικά επεκράτησε, όπως ήθελε να ξεκινήσει να εφαρμόζει και ο Ρήγας το σχέδιό του. Αντίθετα, απέτυχε, ως γνωστόν, η επανάσταση στις Παραδουνάβιες περιοχές, στις οποίες ωστόσο ο Ρήγας ζούσε και τις γνώριζε καλά. Αλλά, ως στρατιωτικός νους ήξερε πολύ καλά ότι δεν θα είχε επιτυχία η έναρξη της επανάστασης του από εκείνα τα μέρη, γι' αυτό και στράφηκε προς την Πελοπόννησο.

Η Επαναστατική Προκήρυξη

Ο Ρήγας Βελεστινλής, γνώστης της διπλωματίας και της σημασίας του ψυχολογικού παράγοντα στην έκβαση ιδιαίτερα των επαναστατικών κινημάτων, είχε προνοήσει, με την κήρυξη της επανάστασής του, να έχει έτοιμη την *Επαναστατική Προκήρυξη*, όπου διατυπώνει το δίκαιον της ένοπλης εξέγερσης κατά της τυραννικής εξουσίας του σουλτάνου. Δημιουργούσε έτσι το δίκαιον για τη νομιμότητα του επαναστατικού του κινήματος, για να είναι σε θέση αμέσως να ζητήσει την πολιτική αναγνώριση από τα άλλα έθνη. Η ενέργεια αυτή του Ρήγα, να έχει δηλ. έτοιμη την *Επαναστατική Προκήρυξη* δείχνει την προνοητικότητα του, τη σοβαρότητα της προετοιμασίας της

²⁶ Βλ. Αμ. Λεγράν, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό.π., σελ. 11, 71 και Κων. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό.π., σελ. 155 και 179.

²⁷ Χαρακτηριστικά διερωτάται ο Ρήγας στον *Θούριό* του μέχρι πότε θα μένουν αδρανείς οι εμπειροπόλεμοι πληθυσμοί των Μανιατών και Σουλιωτών, για να τους ωθήσει στον πραγματικό επαναστατικό αγώνα που ετοιμάζε:

«Σουλιώτες και Μανιάτες, λιοντάρια ζακουστά,

ως πότε στες σπηλιές σας κοιμάσθε σφαλιστά;», (*Θούριος*, στιχ. 63-64).

²⁸ Νικ. Πανταζόπουλου, *Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1994.

²⁹ Ο Ρήγας, μάλιστα, σημειώνει στη *Χάρτα* του, (φύλλο 11, στην Βουλγαρία πλησίον του Δουνάβεως ποταμού), με τα σύμβολα της ειρήνης «Οίσκος. Συστόβ 1791», τη γενομένη συνθήκη ειρήνη μεταξύ Αυστρίας και Οθωμανικής Πύλης.

επανάστασής του, καθώς επίσης, και ότι είχε προετοιμάσει τη νομική και πολιτική κάλυψη του κινήματός του.

Η προοπτική της επανάστασης του Ρήγα

Το επαναστατικό, όμως, σχέδιο του Ρήγα δεν σταματούσε στην έκρηξη της επανάστασης, όπως συνήθως συμβαίνει στις εξεγέρσεις. Προχωρούσε και στην εδραίωσή της, στις περιοχές που θα ελευθέρωνε από την Οθωμανική τυραννία, δημιουργώντας νέο πολιτειακό καθεστώς, τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*. Ο Ρήγας έδινε μεγάλη σημασία στο τι θα γίνει αμέσως μετά τη στρατιωτική νίκη. Πίστευε ότι η αναρχία είναι μορφή τυραννίας, όπως το τονίζει και στο *Θούριό*³⁰ του. Για το λόγο αυτό ετοίμασε το Σύνταγμά του, για να είναι το κράτος έτοιμο, μετά την στρατιωτική νίκη, να διοικηθεί με ένα συγκεκριμένο δημοκρατικό Σύνταγμα. Ο Ρήγας μετέφρασε από τα Γαλλικά τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, που περιέχει την *Επαναστατική Προκήρυξη*, τα *Δίκαια του Ανθρώπου*, και το Σύνταγμα, όπου, ωστόσο, προσέθεσε στο Γαλλικό πρότυπο και πολλά δικά του κείμενα³¹, τα οποία δείχνουν την πρωτοποριακή πολιτική σκέψη του, στην εδραίωση και οργάνωση του κράτους του.

Ο Ρήγας στήριζε τη νέα πολιτική κατάσταση στη δημοκρατία και όχι στην κληρονομική εξουσία. Μάλιστα, καταχωρίζει και διατάξεις³² για την προάσπιση της δημοκρατίας από τους εχθρούς της, οι οποίοι θα επιχειρούσαν να την καταλύσουν. Ήθελε να δημιουργήσει μια νέα τάξη πραγμάτων στο Βαλκανικό χώρο με την εφαρμογή του δημοκρατικού Συντάγματος και των Δικαίων του ανθρώπου. Για το κράτος του, εξάλλου, εκτύπωσε και τη *Χάρτα* του. Ήθελε να έχει έτοιμο ένα χάρτη του χώρου που θα λευτέρωνε και θα δημιουργούσε τη δημοκρατία του, με τις επαρχίες και τις τοπαρχίες της. Η *Χάρτα* του θα ήταν ένα βοηθητικό εργαλείο της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεώς* του, του Συντάγματός του, όπως διατυπώνεται στα πρόσφατα αποτελέσματα της έρευνά μας³³, μετά την ενασχόληση μας με την επανέκδοση της *Χάρτας* και τη σύνταξη του ευρετηρίου των ονομάτων της.

Η άδικη κρίση του Ι. Φιλήμονος για τον Ρήγα

Ο Ιωάννης Φιλήμων στο βιβλίο του *Δοκίμιον Ιστορικόν της Φιλικής Εταιρείας*³⁴, που κυκλοφόρησε λίγα χρόνια μετά την επανάσταση του 1821, αδικώς κρίνει την προσωπικότητα και τις επαναστατικές ενέργειες του Ρήγα Βελεστινλή. Χαρακτηριστικά σημειώνει ότι ο Ρήγας ήταν «*Μεγαλόφρων και επιχειρηματίας, αλλ' όχι τόσον σκεπτικός και κρυψίνους, κάτοχος γνώσεων πολλών και ζωηρός εις το πνεύμα, αλλά επιπόλαιος εξεταστής των πραγμάτων*». Επακόλουθο αυτής της

³⁰ «Γιατί κ' η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά», *Θούριος*, 1797, στίχ. 27. Ο Ρήγας διατυπώνει την πολιτική του αντίληψη σχετικά με την αναρχία, της οποίας οι πολιτικές αντιλήψεις σε όλες τις εποχές εκφράζονται από ανθρώπους, οι οποίοι θέλουν μόνο να γκρεμίσουν, αλλά δεν χτίζουν, δεν προτείνουν ένα συγκεκριμένο πολιτικό πρόγραμμα. Ο Ρήγας το αποτόλμησε, πρότεινε και επιχείρησε να το εφαρμόσει, γι' αυτό και κατατάσσεται στις μεγάλες φυσιογνωμίες του Βαλκανικού χώρου.

³¹ Στη δίγλωσση έκδοση Γαλλικά - Ελληνικά του Συντάγματος του Ρήγα, που ετοιμάζεται από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα θα φανούν ξεκάθαρα οι προσθήκες του Ρήγα.

³² Βλ. *Δίκαια του Ανθρώπου*, άρθρο 35.

³³ Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η *Χάρτα της Ελλάδος* του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία», στο *Η Χάρτα του Ρήγα*, επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα, Αθήνα 1998. Επίσης, Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η "Νέα Πολιτική Διοίκησης" και η "Χάρτα της Ελλάδος" του Ρήγα. Μα νέα ανάγνωση», ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο *Ο Ρήγας και η εποχή του*, Βελεστινίου-Βόλος 10-13 Σεπτεμβρίου 1998, υπό έκδοση από ΚΝΕ/ΕΙΕ.

³⁴ Βλ. Ι. Φιλήμονος, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*, Εν Ναυπλίου 1834, σελ. 90.

διατυπώσεως ήταν το γεγονός ότι οι μετέπειτα ιστορικοί ενστερνίστηκαν κατά κανόνα, ανεξέταστα αυτήν την άδικο κρίση για τον Ρήγα, που φθάνει, μερικές φορές, μέχρι τις μέρες μας.

Τα αρνητικά στοιχεία, τα οποία ο Φιλήμων διατυπώνει για την προσωπικότητα του Ρήγα είναι τα ακόλουθα: ως επαναστάτης και οργανωτής του επαναστατικού του σχεδίου δεν ήταν «τόσον σκεπτικός και κρυφίνους» αλλά απεναντίας ήταν «επιπόλαιος εξεταστής των πραγμάτων». Δεν του ήταν δυνατόν να εξηγήσει πώς ένας αρχηγός μιας επανάστασης συλλαμβάνεται, τόσο εύκολα, χωρίς να έχει λάβει τις αναγκαίες προφυλάξεις. Από την προετοιμασία, όμως, του επαναστατικού σχεδίου του Ρήγα είναι δυνατόν να εξαγάγουμε διαφορετικές κρίσεις για την προσωπικότητα του. Το πιο πιθανόν είναι ότι ο Ι. Φιλήμων έβγαλε τα συμπεράσματα του αυτά μόνο από το γεγονός της σύλληψης και δεν μελέτησε την όλη δράση του Ρήγα στη Βιέννη, από τον Αύγουστο του 1796 έως τον Δεκέμβριο του 1797, που αναχώρησε για την Τεργέστη. Η όλη του αυτή δράση του Ρήγα δείχνει ακριβώς τα αντίθετα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του από ότι εξέφρασε ο Φιλήμων. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι:

Α) ο Ρήγας Βελεστινλής από την ημέρα που ήρθε στη Βιέννη είχε συνεχείς επαφές με τους συμπατριώτες του, με τους οποίους στις συναντήσεις τους τραγουδούσαν τον *Θούριο*, τον επαναστατικό παιάνα. Ακόμη, είχε επαφές και επικοινωνία και με άλλους ανθρώπους, οι οποίοι θα βοηθούσανε τα επαναστατικά του σχέδια, όπως για παράδειγμα είχε επαφές με τον γιατρό της αυτοκράτορας, τον καθηγητή Πέτρο Φρανκ, με τον είχε γνωριστεί, είχε γίνει φίλος του και είχε πάει τον Χριστόφορο Περραιβό³⁵ να τον εξετάσει για μια πάθηση των ματιών του. Μάλιστα, ο Φρανκ προστάτεψε και γλίτωσε τον ιατρό και συνεργάτη του Ρήγα, Γεώργιο Σακελλάριο³⁶ από τη σύλληψη, μετά τη προδοσία.

Β) Τυπώνει τη μεγαλειώδη *Χάρτα* του, σε διάστημα τουλάχιστον έξι μηνών και παράλληλα τυπώνει τον τόμο *Νέος Ανάχαρσις*, τον *Ηθικό Τρίποδα*, καθώς και τους χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας. Και όλα αυτά τα πραγματοποίησε παίρνοντας άδεια εκτυπώσεως και κυκλοφορίας, όπως άλλωστε γινότανε για κάθε έντυπο, από τον λογοκρίτη και την Αυστριακή Αστυνομία, η οποία δεν είχε καθόλου υποψιασθεί την επαναστατική του δράση – κάτι που πρέπει να προσεχθεί στη διατύπωση των κρίσεων για τον Ρήγα. Για την ενίσχυση της ιστορικής συνείδησης των Ελλήνων, καταχώρισε στη *Χάρτα* του πολλά ιστορικά στοιχεία, τις Επιπεδογραφίες και τα νομίσματα, σημειώνοντας στον τίτλο ότι η *Χάρτα* του τυπώθηκε για το ταξίδι του *Αναχάρσιδος*. Η προσεκτική όμως εξέταση τη *Χάρτας* δείχνει ότι η *Χάρτα* δεν έχει καμιά σχέση με το ταξίδι του *Νέου Αναχάρσιδος*. Πραγματικός του σκοπός ήταν να τυπώσει έναν πολιτικό χάρτη του κράτους του, που ήθελε να δημιουργήσει μετά την επανάστασή του. Και επειδή δεν ήταν δυνατόν να γίνει αυτό ελεύθερα, συγκάλυψε τους πραγματικούς του σκοπούς, με τα αρχαιολογικά, ιστορικά στοιχεία που προσέθεσε, κατορθώνοντας έτσι να παραπλανήσει την Αυστριακή Αστυνομία και τη λογοκρισία και να πάρει άδεια εκτυπώσεώς της. Για έξι μήνες τύπωνε τη *Χάρτα* του, στην οποία έθεσε, μάλιστα, τον τίτλο *Χάρτα της Ελλάδος*, στην οποία όμως, εκτός από την περιοχή της αρχαίας Ελλάδος, περιέχονταν και οι περιοχές που βρίσκονταν στην οθωμανική εξουσία, η Βουλγαρία, η Βλαχία, η Σερβία, η Μολδαβία, η Βεσσαραβία. Άλλωστε, καταχώρισε

³⁵ Για την ενδιαφέρουσα επίσκεψη του Ρήγα και του Περραιβού στον καθηγητή Peter Frank (1745-1821) βλ. Χρ. Περραιβού, *Σύντομος βιογραφία του αοιδήμου Ρήγα Φεραίου*, Εν Αθήναις 1860,σελ.38-39

³⁶ Βλ. Λεάνδρου Βρανούση, *Εφημερίς, έτος Έβδομον, 1797, Προλεγόμενα*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1995, σελ. 313.

και ιδιαίτερη σημειολογία, στοιχείο που πρόσφατα έχει επισημανθεί³⁷, για τα σύνορα του κράτους του, που ήθελε να δημιουργήσει. Έτσι, ο Ρήγας τύπωσε ανενόχλητα και νόμιμα τη *Χάρτα* του, τους υπόλοιπους χάρτες και τα άλλα δύο βιβλία του, χωρίς κανένα πρόβλημα, συγκαλύπτοντας τους πραγματικούς του σκοπούς, τους οποίους δεν αντιλήφθηκε η τόσο καλά οργανωμένη και δικτυωμένη Αυστριακή Αστυνομία της εποχής του.

Γ) Επί πλέον, το και σπουδαιότερο, ο Ρήγας κλεισμένος για δύο μερόνυχτα στο τυπογραφείο των Σιατιστινών αδελφών Πούλιου, τύπωνε παράνομα την *Επαναστατική Προκήρυξη*, *Τα Δίκαια του Ανθρώπου*, το Σύνταγμα και τον *Θούριο* καθώς επίσης και το βιβλίο *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*. Γνώριζε πλέον πως με κανένα τρόπο δεν θα ήταν δυνατόν να παραπλανήσει τη λογοκρισία και την Αστυνομία. Τώρα το έντυπο ανέγραφε ξεκάθαρα για την *Επαναστατική Προκήρυξη* και πως ξεκίναγε έτσι τον ένοπλο αγώνα κατά της οθωμανικής τυραννίας. Γι' αυτό και τα τύπωσε παράνομα.

Δ) Ο Ρήγας έχοντας τυπώσει τα επαναστατικά του έργα και έχοντας προετοιμασθεί, χωρίς να δώσει καμιά λαβή, ώστε να κινήσει τις υποψίες της Αυστριακής Αστυνομίας, αν και ο Ρήγας ήταν υπό παρακολούθηση, κατόρθωσε να πάρει διαβατήριο, να φορτώσει τα πράγματά του και να ξεκινήσει για το μεγάλο του σκοπό, έχοντας πάρει τις σημαντικές επαναστατικές του αποφάσεις. Φεύγει από τη Βιέννη, διασχίζει την Αυστρία και κατευθύνεται στα σύνορά της, χωρίς μέχρι εκείνη τη στιγμή η Αυστριακή Αστυνομία να έχει υποψιασθεί κάτι από τη δράση του.

Όλες αυτές οι ενέργειες του Ρήγα δείχνουν τη μεγάλη του προνοητικότητα, το πόσο πραγματιστής ήταν, πόσο αληθινός εξεταστής των πραγμάτων, με ικανότητα να καλύπτει, ως πραγματικός επαναστάτης, τους αληθινούς επαναστατικούς του σκοπούς, ότι κατά την προετοιμασία του επαναστατικού του σχεδίου ήταν αρκετά «σκεπτικός και κρυψίνους», καθώς επίσης, προσεκτικός και συνετός «εξεταστής των πραγμάτων» και όχι «επιπόλαιος», αλλά σώφρων, μεθοδικός, συστηματικός, που δούλεψε με περίσκεψη καθ' όλη την προετοιμασία.

Ε) Ο μικρόψυχος, χωρίς πατριωτική συνείδηση, Έλληνας έμπορος Δημήτριος Οικονόμου, ο οποίος αν και ο Ρήγας ήταν γνωστός του, άνοιξε την επιστολή που απευθυνόταν, όχι στον ίδιο, αλλά στον συνέταιρό του, κατέδωσε στην Αυστριακή Αστυνομία την επιστολή του Ρήγα και τα κιβώτια με τα επαναστατικά του έγγραφα. Έτσι, η καλά οργανωμένη Αυστριακή Αστυνομία έμαθε τότε την επαναστατική κίνηση του Ρήγα και περισσότερο κατατρόμαξε, γιατί δεν είχε υποψιασθεί τη συνωμοσία, που μέσα στην επικράτειά της εξυφαινότανε, δίδοντας την εντύπωση πως είχε εκμηδενισθεί η αποτελεσματική μηχανή της αστυνόμευσής της. Μάλιστα, ο ίδιος ο αυτοκράτορας παρακολουθούσε πλέον από κοντά την πορεία των ανακρίσεων. Ο Ρήγας κατόρθωσε, επί τόνους μήνες, να παραπλανήσει την Αστυνομία δείχνοντας έτσι και σ' αυτό το σημείο την ιδιοφυία του και την επαναστατική του δεινότητα.

Συμπέρασμα

Συνοπτικά παρουσιάστηκε το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, το οποίο ήταν μεθοδικά οργανωμένο, εφαρμόσιμο και διακρινόταν σε δύο ενότητες:

1). Στην προετοιμασία της επανάστασης με την ανύψωση του ηθικού των υποδούλων και τη δημιουργία, με τον επαναστατικό *Θούριό* του, της επαναστατικής τους διάθεσης για πόλεμο. Χρησιμοποίησε βασικά στοιχεία της επικοινωνίας, τον ήχο

³⁷ Σχετικά βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η *Χάρτα* της Ελλάδος του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα Στοιχεία», στο *Η Χάρτα του Ρήγα*, Αθήνα 1998, σελ. 50.

και την εικόνα. Τη μουσική με το *Θούριό* του και τα έντυπα με τις εικόνες και τις διακηρύξεις.

2). Στην εφαρμογή του επαναστατικού του σχεδίου με την εκπαίδευση των σκλαβωμένων στην πολεμική τέχνη, την έναρξη της Επανάστασης στους εμπειροπόλεμους πληθυσμούς των Μανιατών και Σουλιωτών και την επέκτασή της στην υπόλοιπη Ελλάδα και τους άλλους Βαλκανικούς λαούς. Με την δημιουργία στη συνέχεια της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*, του νέου Δημοκρατικού πολιτεύματος για να κυβερνώνται δημοκρατικά και ελεύθερα οι λαοί, που βρίσκονταν μέσα σ' αυτήν την πολιτεία, χωρίς εξαίρεση γλώσσας και θρησκείας.

3). Ενώ, ο ίδιος ο Ρήγας είχε κατορθώσει να παραπλανήσει την Αυστριακή Αστυνομία, η οποία όχι μόνο δεν υποψιάσθηκε την επαναστατική του δραστηριότητα, κι' αυτή είναι η σημαντική του επαναστατική του ικανότητα, αλλά του είχε δώσει και διαβατήριο, όμως το επαναστατικό του σχέδιο για την επανάσταση των σκλαβωμένων ανακόπηκε μετά την σύλληψή του στα σύνορα της Αυστρίας, στη Τεργέστη, μετά την προδοσία ενός τυχάρπαστου Έλληνα εμπόρου.